

СТАНОВИЩЕ

от д-р Стойка Петрова Пенкова - доцент

Катедра „Социология и науки за човека“, Философско-исторически факултет към ПУ
„Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика
професионално направление 4.3. Биологически науки
докторска програма “Екология и опазване на екосистемите“

Автор: Борислава Атанасова Тодорова

Тема: „Еколого-социални аспекти в управлението на някои отпадъци в България“ **Научен ръководител:** проф. д-р Илияна Георгиева Велчева, БФ към ПУ „Паисий Хилендарски“; доц. д-р Стойка Петрова Пенкова, ФИФ към ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Борислава Тодорова е зачислена като докторант в катедра „Екология и ООС“, Факултет по Биология, Пловдивски университет “Паисий Хилендарски” през 2016 г. По време на своето обучение тя се утвърди като талантлив, иновативен и отговорен изследовател, развивайки уникален интердисциплинарен профил, позволяващ движение по границите на – на пръв поглед – несъизмерими изследователски парадигми и професионални микросветове. Въпреки трудностите, свързани с овладяването на сложната изследователска област, Борислава Тодорова успя бързо да завърши работата си върху дисертационния труд. Непосредствено след отчисляването ѝ с право на защита той беше насочен към вътрешно обсъждане, след което беше открита процедура за публична защита. Всички документи по процедурата са изрядни.

2. Актуалност на тематиката

Темата на това изследване е актуална и ставаше видимо все по-актуална през годините, през които работеше по нея докторантката, чийто втори научен ръководител бях. За мен беше предизвикателство и професионално удоволствие диалогът, в който се оказах въввлечена при смисловото оглеждане на теоретичните ни контексти и в търсенето на адекватни подходи за изследване на поставения в дисертацията проблем. В изграждането на този интердисциплинарен диалог тръгнахме от разбирането, че има пресечни точки между териториите на науките за природата, човека и обществото в поне три възлови места - тялото, животът и средата. От една страна, тяхното пресичане поражда *екологично* обусловени *социални* феномени: например миграцията като сериозен социален проблем в някои точки на света би била неразбираема без измененията в околната среда. От друга страна, възникват *социално* обусловени *еколо-*

гични феномени: например все по-натрапващото се осъзнаване на оскъдността на природните ресурси води до пораждање на „нови“ социални проблеми и форми на „нови“ неравенства, свързани с климатичните промени. Оттук и необходимостта от постепенно превръщане на екологията от поле на специфично научно знание в поле на социална намеса, което прави очевидна необходимостта от ‘социологизиране’ на екологията, т.е. от *разработване на интердисциплинарни методи и подходи, чрез които да се произвеждат и провеждат специфични екополитики, насочени към минимизиране на екологичните рискове, връхлитащи ни в късната модерност*. Обществото на рисковете, проблематизирано от Бек, предполага наличието на специфично експертно знание, което да може да ориентира екополитическите намеси в социалните отношения, както и да оценява тяхната устойчивост и социални ефекти. Подобен интердисциплинарен подход в екологията, който много изследователи наричат *социална екология*, играе значима роля за осмисляне на природно-социалните взаимодействия в късната модерност чрез въвеждането на идеите за „социално-екологичните системи“, за „социалните отношения към природата“, за т.нар. „социален метаболизъм“ и т.н. Тъкмо очертаването на този смислов хоризонт прави предложеното изследване толкова иновативно. Много би ми се искало то да е началото на една добра традиция в Пловдивския университет, ориентирана към обмен на знания между науките за околната среда, човека и обществото. Този обмен е особено интензивен през последните десетилетия в международното научно пространство, доколкото екологията все повече се мисли не като съдба, а като проблем, за който могат да се предприемат мерки и да се вземат отговорни решения.

3. Познаване на проблема

Изследването се състои от увод, три глави, заключение, библиография, в която са посочени 270 заглавия, от които 65 български и 205 чуждоезикови заглавия. Посочени са 10 онлайн-източника и са приложени няколко таблици и графики. Направен е обстоен литературен преглед и са включени 9 приложения. Всичко това показва, че Борислава Тодорова притежава задълбочени теоретични знания, които в съчетание с дългата и упорита работа на терен ѝ позволяват да направи интригуващо изследване на проблема за храната като ресурс и отпадък.

4. Методика на изследването

Едно от важните постижения на докторантката е откриването и последователното прилагане на част от социологическия методологически инструментариум за нуждите на екологията, така че да може да се опишат всекидневните практики, свързани с отговорното отношение към природата и в частност с отношението към храната като ресурс и отпадък. И макар този продуктивен интердисциплинарен метод да не предлага модел за експлициране на конкретни форми на – бих казала – „екологични идентичности“, той несъмнено провокира по-нататъшни действия, насочени

към формиране на нагласи за проекологично поведение сред младите хора, а оттук и за превръщането му в ценност за нашите бъдещи „наследници“. Дори само този резултат е достатъчен, за да кажем, че изследването е успешно. Първоначалното ми съмнение, че изборът на стандартизирана анкета за изследване на про-екологичното поведение и нагласите на децата и младите хора е „най-уместен“ за интерпретирането на тези процеси, беше туширано. Резултатите от систематичното изследване са - мисля – достатъчно убедителни.

5. Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите

Ще маркирам няколко пункта в дисертацията на Борислава Тодорова, които ми се струват важни и приноси.

На първо място ще посоча силата на основната теза, поставена от Борислава Тодорова, с която ни казва не само че екологията трябва да се превърне от поле на знания в поле на намеса, но и ни показва пътя, по който такава намеса може да се осъществи, а именно: формирането на проекологични манталитети чрез провокирането на дебат за въвеждането на тази важна проблематика в учебниците по биология. Дисертантката предлага модел, чрез който да се изследват всекидневните обществени нагласи спрямо храната не само като важен жизнен ресурс, лишеността от който генерира социално неравенство, но и като отпадък, чието отделияне води до замърсяване на природата, а оттук отново се превръща във фактор за социална неравноценност. Тук бих препоръчала едно бъдещо изследване да се насочи в тази посока, защото съществуващите в обществото социални неравенства определят различията както в разпределението на ползите и вредите от екологичните рискове, свързани с отпадъците, така и при тяхната идентификация, оценка и отреагиране. Нещо повече: рисковете създават нови неравенства, които се наслаждат върху съществуващите и със самото това ги подсилват, при което може да се предположи, че *натрупването на боклук = натрупването на неравенства* (тук най-очевиден би бил примерът с ромските квартали, да кажем).

Друг важен момент в дисертацията е, че в нея се засрещат различни гледни точки – екологически и социални, или по-общо казано *еколого-социални* - към храната като ресурс и отпадък, чрез които се открояват проблеми и се указват възможни решения. Сложността на интердисциплинарността е ясна за всеки изследовател, който е работил по границите на отделни дисциплини, а в случая става дума дори за различни професионални направления. Мисля, че дисертантката е успяла да намери мярата в изпозването на различните методологически инструменти, оставяйки вярна на собствената си компетентост и без да изкриви неспецифичната за нея изследователска перспектива – опасност, която реално стои пред всеки, който е решил да практикува работа по границите.

И не на последно място, Борислава Тодорова поставя собствени проблеми, включвайки се като участник в самото поле на действие и развивайки вече споменатата въввлеченост в критическата публичност, чрез която цели промяна във формирането на публичните манта-

литети спрямо храната като ресурс и отпадък. Поради това смятам, че приносите на дисертационния труд се състоят в описанието на нормативната база, на нагласите на потребителите към храната, на основните дейци в управлението на хранителните отпадъци в ЕС и България, както и на някои социални ефекти от това. В качеството на важен резултат от труда бих посочила също анализа на връзката на тези проблеми с конкретни управленски политики с цел подобряване на управлението на храната като ресурс и избягване и/или намаляване на генерирането ѝ като отпадък. От съществено значение е също събраният материал, чрез който се демонстрира съчетаването на технологиите за управление на хранителните отпадъци с всекидневните практики както на по-възрастните хора, така и на учениците от избрани общообразователни и средни училища в града.

Ще обобщя, че достойнствата на предложения дисертационен труд са именно в старателното картографиране на множество зони от голямото поле на управлението на отпадъците и в частност на храната като отпадък, удържайки, че част от тях досега не са били изследвани; иначе казано, в *действителното реконструиране на обширна и хетерогенна мрежа от дейци около управлението на хранителните отпадъци в България.*

6. Преценка на публикациите и личния принос на докторанта

По темата на дисертацията са направени 3 публикации, които засягат различни аспекти от дисертационния труд. Резултати от изследването са представени на 5 научни форума. Публикациите и научно-изследователската активност на дисертанта обогатяват полето на изследванията, свързани с проблема за храната като ресурс и отпадък.

7. Автореферат

Авторефератът е направен съгласно изискванията на *Правилника на развитие на академичния състав на Пловдивския университет* и вярно и коректно отразява общата характеристика на дисертационния труд, структурата, обема и съдържанието му, както и научните резултати и изводи, представени в него. Приносите са добре формулирани.

8. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Дисертационният труд позволява разгръщане на проблематиката за храната като ресурс и отпадък и то в „двойната“ реалност на едновременно екологичен и социален проблем. В контекста на все по-натрапващата се загуба на ресурси, проблемът за храната като ресурс и отпадък, поради своята свръхупотреба от различни дискурси, е този, който заостря чувствителността ни за това защо, въпреки наличните стратегии, програми, проекти, институции – формални и неформални, формирането на проекологично поведение сякаш не се случва (или става прекалено бавно). Резултатите от изследването са добра основа за неговото детайлизи-

ране и задълбочаване като научен проблем. Препоръчвам тяхното по-методологически изчистено прецизиране в една бъдеща публикация на текста.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Борислава Атанасова Тодорова съдържа научни и научно-приложни резултати, които отговарят на всички изисквания на *Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ)*, *Правилника за прилагане на ЗРАСРБ* и *Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“*. Дисертационният труд показва, че докторантът притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения в областта на биологичните и социалните науки като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за представения дисертационен труд. За научните приноси и постигнатите в него резултати предлагам на почитаемото научно жури да присъди на **Борислава Атанасова Тодорова** образователната и научна степен „**доктор**“ в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.3. Биологически науки, докторска програма „Екология и опазване на екосистемите“.

10. 06. 2019 г.

Изготвил становището: .....

Доц. д-р Стойка Пенкова

(ак. дл. н. ст. име фамилия)